

Hamamelis, de winterkoningin

De toverhazelaar is veruit de bekendste winterbloeier. De aantallen die gekweekt worden zijn niet hoog, mede omdat de plant vrijwel altijd als solitair wordt toegepast. Daarnaast is de teelt niet al te gemakkelijk en hebben de planten een relatief hoge kostprijs. Vrijwel iedere tuinliefhebber kent *Hamamelis*. De kleuren zijn vaak prachtig en de planten stelen 's winters de show in menige tuin.

Auteur: Ronald Houtman
Foto's: Plants and Pictures

8 min. leestijd

SORTIMENT

kenis tussen de bladeren. Verder ligt het voor de hand dat het andere deel van de Nederlandse naam is afgeleid van de bloeitijd: de toverhazelaar zou bloemen op de kale takken 'toveren'. Aannemelijker is dat de naam is afgeleid van het feit dat de Engelse kolonisten in Amerika gevorkte takken van *H. virginiana* gebruikten als wichelroede. De gelijkenis met de hazelaar en de gladde iep (vanwege de gevorkte takken) leidden tot de Engelse naam *witch hazel*, waarbij *witch* een verbastering is van *wych*. De *wych elm* is de gladde iep (*Ulmus minor*). Vervolgens werd *witch hazel* naar het Nederlands als toverhazelaar vertaald. De naam *Hamamelis* is een samenvoeging van het Griekse *hama*, wat 'tegelijkertijd' betekent, en *melon*, wat 'vrucht' (of 'appel') betekent. De naam verwijst naar het feit dat de plant tegelijkertijd bloeit en vruchten heeft. Omdat *H. virginiana*, de eerst beschreven soort, nog vruchten van het jaar ervoor draagt als deze bloeit, gaf Linnaeus deze naam.

Hamamelis groeit het best op een enigszins vochtige, maar goed doorlatende bodem. De planten kunnen er niet tegen om langdurig met de wortels in het water te staan. Plant *Hamamelis* bij voorkeur op een neutrale tot zure grond. Op een kalkrijke grond zal de groei achterblijven en zullen de struiken minder rijk bloeien. Vanwege de gevoeligheid voor takbreuk en wortelschade zal de toepassing gewoonlijk beperkt blijven tot particuliere tuinen en parken. Omdat het geen goedkope planten zijn in aanschaf, is het (wellicht met uitzondering van *H. virginiana*) niet interessant om toverhazelaars in gemengde wegbepantingen aan te planten.

Soorten

De eerste *Hamamelis* die door Linnaeus werd

beschreven, was *H. virginiana*. Zoals de naam al aangeeft, is deze soort inheems in het oosten en zuidoosten van de Verenigde Staten. Het is meteen een buitenbeentje in het geslacht. *H. virginiana* is de enige soort die in het najaar bloeit. In de herfst openen de lichtgele bloemetjes tussen de geel verkleurende bladeren. Deze soort heeft weinig sierwaarde en wordt vooral als onderstam gebruikt bij de vermeerdering van *H. mollis*- en *H. × intermedia*-cultivars.

Hamamelis vernalis komt eveneens voor in de Verenigde Staten. Het verspreidingsgebied is relatief klein; *H. vernalis* komt voor in het Ozark Plateau in Missouri en Oklahoma. Het is een iets kleiner blijvende soort, die zelden hoger dan 3 m wordt. Een opvallend kenmerk is de sterke bloemgeur. Volgens sommigen heerlijk, volgens anderen onaangenaam. Daarnaast kleuren de bladeren in de herfst vaak oranje tot rood. De bloemkleur is variabel, van bleek oranjegeel tot paars. Er wordt gekruist met *H. vernalis*, om zodoende fraai bloeiende cultivars met paarse bloemen te krijgen.

Naast de twee Noord-Amerikaanse soorten komen de andere twee soorten voor in Azië. *Hamamelis japonica* komt, zoals te verwachten, voor in Japan. Het is een grote struik tot kleine boom die relatief weinig sierwaarde heeft. De bloemen zijn vrij klein, geuren niet en hangen gewoonlijk naar beneden. De cultivars van *H. japonica* zijn inmiddels door de superieure cultivars van *H. × intermedia* overtroffen. *H. japonica* is vooral van belang als een van de kruisingsouders van *H. × intermedia*.

De bekende *Hamamelis mollis* komt van nature voor in Centraal- en Zuidwest-China. Kenmerkend zijn de zacht behaarde twijgen en bladeren. De bloemen zijn goudgeel, geuren sterk en aangenaam en staan naar alle zijden gericht. Er zijn in de geschiedenis maar weinig introducties van *H. mol-*

Hamamelis diverse cultivars

De populariteit van *Hamamelis* is te danken aan de combinatie van bloeitijd en bloemkleuren. De soms grauwe en sombere winterdagen worden van december tot begin maart opgeleurd door de frisse kleuren van *Hamamelis*. Er zijn vier soorten in cultuur: *Hamamelis japonica*, *H. mollis*, *H. vernalis* en *H. virginiana*. Maar de belangrijkste toverhazelaar is *Hamamelis × intermedia*, een hybride van *H. mollis* en *H. japonica*.

Toverhazelaar

De Nederlandse naam van *Hamamelis* is toverhazelaar. De planten zijn geen familie van de hazelaar (*Corylus*), en de overeenkomst in de Nederlandse naam verwijst vooral naar de oppervlakkige gelijk-

Hamamelis intermedia 'Sunburst'

Hamamelis intermedia 'Pallida'

lis vanuit de natuur bekend. In Nederland wordt van oudsher dan ook maar één kloon gekweekt. Om deze te onderscheiden van zaailingen, cultivars en andere klonen heeft deze de cultivarnaam 'Boskoop' gekregen.

Hybride

Naast de bekende *Hamamelis mollis* zijn de cultivars van de hybride *H. × intermedia* gekweekt. Deze hybride is sinds de jaren 40 van de vorige eeuw bekend. In 1945 werd door Alfred Rehder een plant in het Arnold Arboretum beschreven als een kruising tussen *Hamamelis mollis* en *H. japonica*. Het duurde vervolgens tot 1963 voordat deze plant een cultivarnaam kreeg: 'Arnold Promise'. Deze hybride, *H. × intermedia*, heeft de goede eigenschappen van beide ouders geërfd. De rijke bloei, relatief grote bloemen en een aangename geur zijn typische kenmerken van *H. mollis*. De goede groei en goede winterhardheid zijn eigenschappen van *H. japonica*.

De cultivars worden meestal in drie kleurgroepen worden ingedeeld: geel, oranje en rood

Jelena en Robert de Belder

Wie *Hamamelis* zegt, zegt Jelena en Robert de Belder. Veel van de bekende en goede cultivars van *H. × intermedia* werden tussen circa 1955 en 2003 door hen vanuit Arboretum Kalmthout en Domein Hemelrijk in België geselecteerd en benaamd. In de jaren 30 van de vorige eeuw oogstte Antoine Kort, toen eigenaar van Arboretum Kalmthout, zaden van *H. japonica* var. *flavopurpurascens*. Wat hij niet wist, was dat deze waarschijnlijk waren bestoven door *H. mollis*. In 1946 werd de eerste cultivar in Arboretum Kalmthout benaamd: 'Ruby Glow'. Dit was ook meteen de eerste roodbloeiende toverhazelaar die werd benaamd. In de zomer van 1954 namen Jelena en Robert de Belder het arboretum over. Uit de zaailingen van Kort (die er nog ston-

den) selecteerden zij hun eerste, nog steeds zeer populaire cultivars. Hieronder zijn 'Diane', 'Jelena' en 'Primavera'. In de bijna vijftig jaar hierna zaaiden, selecteerden en benoemden de De Belders nog vele nieuwe cultivars.

Geel, oranje, rood en...

De cultivars worden meestal in drie kleurgroepen ingedeeld: geel, oranje en rood. Meer dan de helft (circa 60%) bloeit geel. Commercieel gezien is dit ook de belangrijkste groep, niet in de laatste plaats omdat de gele bloemen ook in tuinen het meest opvallen. Ook van de nieuw ontwikkelde cultivars is een gedeelte geelbloeiend. Deze worden voornamelijk op groei, gezondheid en plantvorm geselecteerd. Daarnaast spelen ook bloemgrootte en

bloemgeur mee. Sinds de introductie van de roodbloeiende 'Ruby Glow' (1946) en de oranjebloeiende 'Jelena' (1955) zijn inmiddels meerdere prima oranje- en roodbloeiende cultivars te verkrijgen. Maar de wens om andere kleuren *Hamamelis* te ontwikkelen, blijft bestaan. Er zijn enkele introducties van paars- en tweekleurig-bloeiende cultivars gedaan. Ook zijn er planten met een afwijkende habitus, zoals zeer compact of met hangende twijgen. Maar veredeling gaat niet snel en daarbij is de markt relatief klein.

Geel

Er zijn veel geelbloeiende cultivars; vandaar dat hier een verdere onderverdeling in lichtgeel, middegeel en donkergeel is gemaakt. De lichtgele

Hamamelis vernalis

cultivars hebben over het algemeen een frisse uitstraling en zijn, samen met de middengeel bloeiende cultivars, het populairst. In de lichtgele groep vinden we meteen een absolute topper: *H. × intermedia* 'Pallida'. Het is een breed spreidend groeiende struik met een vrij open habitus. De bloemen zijn relatief groot en geuren sterk en aangenaam. De lichtgele kleur is eigenlijk de ideale kleur voor een toverhazelaar. De twee lichtst geel bloeiende cultivars zijn *H. × intermedia* 'Sunburst' en *H. × intermedia* 'Wiero'. De bloemen van beide cultivars zijn fragiel licht citroengeel, waarbij de kleur van 'Sunburst' wat intenser is. Bij 'Wiero' wordt de lichte indruk van de bloemen nog versterkt doordat de kelkjes niet purperrood zijn, maar groen. De Bredase veredelaar Jan van Heijningen heeft verschillende prima cultivars geïntroduceerd. De zeer rijkbloeiende maar iets minder sterk groeiende *H. × intermedia* 'Angelly' is er een van. De bloemen zijn licht goudgeel en openen wat later in de winter. 'Pallida', 'Sunburst' en 'Wiero' bloeien omstreeks januari-februari; 'Angelly' bloeit gewoonlijk pas in de tweede helft van februari. De bekende *H. × intermedia* 'Westerstede' bloeit zo'n beetje als

laatste van alle cultivars. De relatief kleine, lichtgele bloemen hebben niet de grootste sierwaarde, maar de bloeitijd rond eind februari-begin maart maken deze cultivar commercieel interessant. Bij de middengeel bloeiende cultivars vinden we wederom enkele toppers. 'Arnold Promise' was de cultivar die als eerste als *H. × intermedia* werd beschreven. Typisch voor 'Arnold Promise' zijn de goede groei, mooie vaasvormige habitus, rijke bloei en relatief grote, aangenaam geurende bloemen. Daarnaast is ook de herfstkleur mooi oranje-rood. De Engelse cultivar *H. × intermedia* 'Advent' is een van de vroegst bloeiende cultivars. Vaak openen de eerste bloemen van 'Advent' omstreeks half december. De heldergele bloemen vallen op door de rode kelkjes, die de globale kleurindruk versterken. Dat de oudere cultivars nog steeds populair zijn, bewijst ook *H. × intermedia* 'Primavera', in 1969 door de De Belders geïntroduceerd. De dieppele bloemblaadjes (kroonblaadjes) van deze cultivar zijn naar het hart van de bloemen iets purperrood. Dit geeft de bloemen een diepere kleurindruk. De vierde middengeel bloeiende toverhazelaar hier besproken is *H. mollis* 'Boskoop'. Het is, samen

met *H. × intermedia* 'Pallida', de meest bekende *Hamamelis*. Kenmerkend zijn de zacht behaarde twijgen en bladeren en de zeer rijke bloei met sterk en aangenaam geurende heldergele bloemen. Ten slotte is er de nieuwe *H. × intermedia* 'Evi'. De bloemen zijn warm diepgeel en de plant groeit breed vaasvormig. Net als 'Westerstede' bloeit 'Evi' zeer laat in het seizoen.

In de groep donkergeel bloeiende cultivars vinden we *H. × intermedia* 'Barmstedt Gold'. Deze cultivar heeft een duidelijk vaasvormige groeiwijze en groeit, zeker als jonge plant, goed. De bloemen zijn donker goudgeel, iets purperrood verkleurend in het hart. Doordat de bloemblaadjes nauwelijks gekruld zijn, lijken de bloemen groter. *H. 'Doerak'* kan worden beschouwd als verbetering van de bekendere *H. 'Brevipetala'*. De aangenaam kruidig geurende bloemen van 'Doerak' zijn warm donkergeel en 3-4 mm groter dan de bloemen van 'Brevipetala'. Net als 'Brevipetala' heeft ook 'Doerak' de neiging 's winters veel verdroogd blad vast te houden. Dit wordt niet door iedereen gewaardeerd, maar zorgt er wel voor dat de bloemen

Hamamelis japonica 'Sulphurea'

mooi opvallen tegen de bruine bladeren.

H. × intermedia 'Aurora' is een beetje een buitenbeentje. De bloemen zijn opvallend groot en hebben een licht bronsgele tot maangele kleur. De kroonblaadjes zijn purperrood aan de basis, wat een licht tweekleurig effect geeft. De mooie zachte kleur en vaasvormige groeiwijze maken 'Aurora' tot een zeer goede cultivar.

De eerst benaamde oranje-bloeiende toverhazelaar, *H. × intermedia* 'Jelena', is nog steeds de populairste

Oranje

De eerst benaamde oranjebloeiende toverhazelaar, *H. × intermedia* 'Jelena', is nog steeds de populairste. Het is een brede struik die omstreeks december-januari rijk bloeit met koperkleurig oranje bloemen. Jonge struiken zijn, door een wat minder goede vertakking, vaak wat ieler dan andere cultivars. *H. × intermedia* 'Vesna', eveneens geïntro-

duceerd door de De Belders, bloeit lichtoranje. De vaasvormige, opgaande habitus van 'Vesna' is een duidelijk voordeel ten opzichte van 'Jelena'. De nieuwere *H. × intermedia* 'Aphrodite' heeft dieper oranje bloemen, die een fractie groter zijn dan bij 'Jelena'. Het is een goed groeiende struik, die terecht sterk stijgend is in populariteit. Nog nieuwer op de markt is *H. × intermedia* 'Harry', genoemd naar Harry van Trier, de in 2015 overleden oud-hortulanus van Arboretum Kalmthout. Deze cultivar groeit smal vaasvormig, is zeer bloeirijk met relatief grote, warm oranje bloemen.

Rood

Er zijn twee bekende roodbloeiende cultivars: *H. × intermedia* 'Diane' en *H. × intermedia* 'Feuerzauber'. De met bronskleurig rode bloemen bloeiende 'Diane' is waarschijnlijk het bekendst. Hoewel deze cultivar zeer rijk bloeit, is de bloemkleur niet ieder jaar hetzelfde. Planten die meerdere jaren rood bloeien, kunnen in andere jaren met duidelijk lichtere bloemen bloeien. 'Feuerzauber' heeft weliswaar iets kleinere bloemen en bloeit iets minder rijk, maar heeft wel het voordeel dat de bloemen ieder jaar dezelfde kleur bronskleurig rood bloeien. De (nu nog) minder bekende *H. × intermedia* 'Rubin' is de beste roodbloeiende cultivar. De plant is gezond, groeit goed en bloeit rijk met diep steenrode bloemen. 'Rubin' is nog niet op grote schaal in cultuur. Hopelijk verandert dit de komende jaren.

Andere kleuren

Veredelaars zijn al lang op zoek naar andere bloemkleuren in *Hamamelis*. Inmiddels zijn de eerste voorzichtige stappen gezet en zijn de

eerste paarsbloeiende cultivars geïntroduceerd. Al in de jaren 80 van de vorige eeuw werden in de Verenigde Staten kruisingen tussen *H. vernalis* 'Sandra' en diverse *H. × intermedia*-cultivars gemaakt. Een van de zaailingen bleek met paarsrode bloemen te bloeien en werd *H. 'Amethyst'* gedoopt. Het is een dichtvertakte, ronde struik tot circa 2,5 m hoog. De donkergroene bladeren kleuren in de herfst geel tot dieprood. In januari bloeit 'Amethyst' met licht paarsrode bloemen die een kruidige geur verspreiden, een kenmerk afkomstig van *H. vernalis*.

De Belgische cultivar *H. × intermedia* 'Strawberries and Cream' heeft bloemblaadjes die aan de basis rood zijn en aan de toppen oranjeachtig crèmegeel. Deze kleurencombinatie geeft de bloemen een uniek tweekleurig effect. Het wordt niet door iedereen gewaardeerd, maar bijzonder is het wel. Ook *H. × intermedia* 'Twilight' heeft een tweekleurig effect. Dit komt omdat de bloemen oranje-rood openen en bruinrood verbloeien naarmate ze ouder worden.

Een andere aantrekkelijke cultivar is *H. japonica* 'Pendula'. Deze heeft afhangende takken en bloeit met lichtgele bloemen. De bloemen zijn niet spectaculair, maar de andere treurvorm, *H. vernalis* 'Lombarts Weeping', heeft zeer kleine, onopvallende bloemen.

Herfstkleur

De herfstkleuren van *Hamamelis* worden niet vaak als sierwaarde genoemd. Toch geeft een aantal cultivars prachtige herfstkleuren. Deze variëren van diepgeel tot intens oranje-rood en donkerrood. Een paar toppers hierbij zijn *H. × intermedia* 'Arnold Promise', *H. × intermedia* 'Diane' en *H. vernalis* 'Sandra'. Als het om een gele herfstkleur gaat, zijn *× intermedia* 'Wiero' en *H. japonica* 'Sulphurea' aan te bevelen. Bij deze cultivars neemt de winterkoningin dus al in het najaar een voorschot op de winterpracht die ze gaat geven.

Hamamelis intermedia
'Arnold Promise'

Be social

Scan of ga naar:

www.Stad+Groen.nl/artikel.asp?id=41-6514